

FELSŐOKTATÁSI KUTATÓINTÉZET

KUTATÁS KÖZBEN

Polónyi István

**A HAZAI FELSŐOKTATÁS DEMOGRÁFIAI
ÖSSZEFÜGGÉSEI A 21. SZÁZAD ELEJÉN**

Demographic Connection of Higher
Education in Hungary in the 21st Century

No. 255

RESEARCH PAPERS

INSTITUTE FOR HIGHER EDUCATIONAL RESEARCH

Polónyi István

**A hazai felsőoktatás demográfiai
összefüggései a 21. század elején**

**Demographic Connection of Higher
Education in Hungary in the 21st Century**

FELSŐOKTATÁSI KUTATÓINTÉZET
BUDAPEST, 2004.

KUTATÁS KÖZBEN 255
(219–228-ig Educatio Füzetek címen)

SOROZATSZERKESZTŐ: Czeizer Zoltán

Szerkesztőbizottsági tagok: Györgyi Zoltán, Híves Tamás

Jelen írás a szerző „A felsőoktatási intézményrendszer demográfiai terhelését meghatározó tényezők” című összegző tanulmánya alapján készült, amely tanulmány a Csatlakozás az európai felsőoktatási térhez program keretében született az FTT megrendelésére.

© Polónyi István, Felsőoktatási Kutatóintézet 2004.

Felsőoktatási Kutatóintézet
HU ISSN 1588-3094
ISBN 963 404 386 0

Felelős kiadó: Liskó Ilona, a Felsőoktatási Kutatóintézet igazgatója
Műszaki vezető: Orosz Józsefné
Műszaki szerkesztő: Híves Tamás
Terjedelem: 2,2 A/5 ív
Készült az Felsőoktatási Kutatóintézet sokszorosítójában

TARTALOM

Bevezetés	5
A demográfiai folyamatok	6
A középfokú oktatásban végzettek létszámának várható alakulása	10
Az új belépő felsőoktatási hallgatók néhány demográfiai és egyéb jellemzője	13
A felsőoktatási hallgatók demográfiai mintázatai és néhány egyéb jellemzője	16
A hazai felsőoktatás néhány szerkezeti kérdése	22
Néhány vertikális jellemző	22
A vertikális struktúra várható alakulása – a bolognai folyamat nyomán	24
A felsőoktatási felnőttképzés néhány jellemzője	28
Oktatáspolitikai megállapítások	30
Felhasznált irodalom	32
Summary	34

Bevezetés

Jelen tanulmány célja az, hogy bemutassa a hazai felsőoktatási intézményrendszer demográfiai terhelését meghatározó tényezőknek az elkövetkező évtizedekben várható alakulását, nevezetesen:

- a demográfiai előrejelzéseket, – a középiskolás és a felsőoktatási korcsoportok népességének várható alakulását,
- a középiskolai létszámokat és az érettségizettek létszámának alakulását,
- a ki és bevándorlás felsőoktatási hatásait,
- a továbbtanulásra jelentkezők és a felsőoktatásban továbbtanulók demográfiai mintázatait.

A tanulmány a demográfiai adatok és előreszámítások mellett a magyar és nemzetközi (elsősorban OECD) oktatási statisztikákra építve igyekszik a felsőoktatás szempontjából releváns trendeket feltárni, felismerni, s ezek alapján oktatáspolitikai következtetéseket megfogalmazni.

A demográfiai folyamatok

A hazai népesség előreszámítás alapján megállapítható, hogy – a termékenység, a halálozás és a vándorlás közepes hipotéziseit¹ alapul véve – az össznépesség 2020-ig évtizedenként mintegy 1,5%-kal, majd ezt követően egyre gyorsuló ütemben csökken. A fiatal korosztályok csökkenése ennél jelentősebb, évtizedenként 6-8%. Mindennek következtében a 2000-es évek első két évtizedében a 0-14 éves korosztály 15%-os arányra csökken az össznépességén belül, a 65 éves és idősebb korosztály pedig 2020-ra megközelíti a 20%-os arányt.

¹ A tanulmányban felhasznált előrejelzési adatok Habcsek László illetve a KSH Népeségkutató Intézetében készített tanulmányokra épülnek, amelyek közül a legfontosabbak:

Habcsek László (1998): Demográfiai forgatókönyvek, 1997-2050. KSH Népeségstudományi Kutató Intézet. Budapest,

Habcsek László (1998): Öregedés és népességcsökkenés demográfiai forgatókönyvek, 1997-2050. Demográfia 1998. XLI. évf. 4.

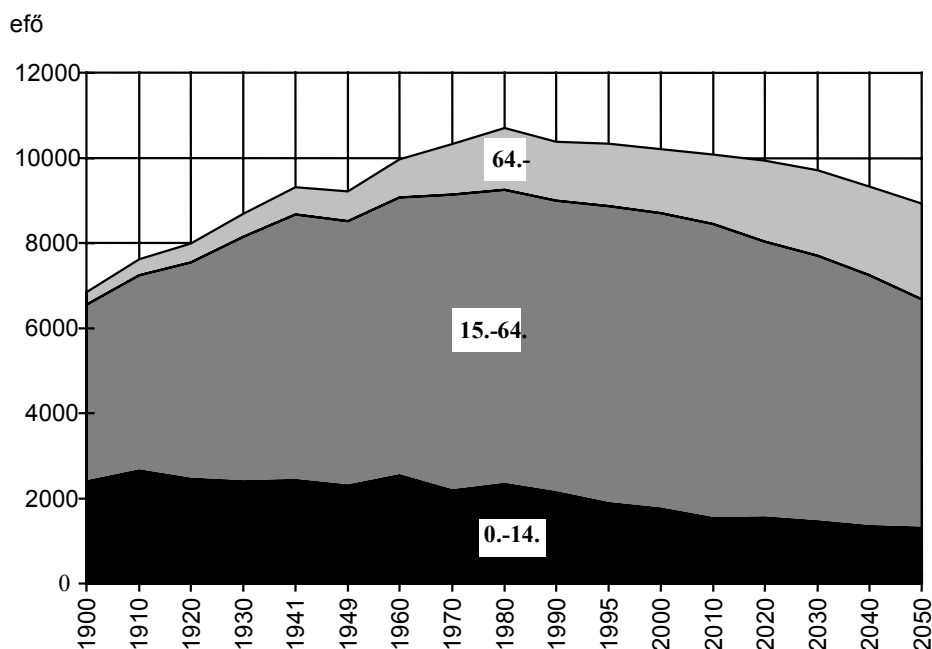
Habcsek László (2000): Demográfiai forgatókönyvek 2000–2050. Hipotézisek és eredmények 2000. Január (<http://www.ksh.hu/pls/ksh/docs/intezmenyek/nki/magyar/freeadat/projprep1/prjp1.html>)

Habcsek László (2000): Kísérlet a magyarországi roma népesség előreszámítására 2050-ig. In: Tanulmányok a cigányság helyzetéről. Aktív Társadalom Alapítvány, 2000/5.

Habcsek László (2001): A népesség előreszámítása életkor és családi állapot szerint 1995-2055 Előzetes számítások a 2002. évi népszámlálás részleges adatai alapján, Budapest

Habcsek László: A demográfiai öregedés távlati és a munkaerő-kínálat Hátteranyag az MTA Munkatudományi Bizottsága és az MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont által szervezett „Munkaerő-kereslet és munkaerő-kínálat a magyarországi munkaerőpiacon” című konferencián Göd 2002 november 10-11.

Magyarország lakossága és annak nagy korcsoportjai 1900-2050²

A 18 éves népesség a 2000-es évek legelején 10%-ot csökken, majd 2010-ig stagnál. A második évtizedben egy radikális, 20%-os csökkenés következik, – 2020-ban a 18 évesek létszáma 100 ezer fő körül lesz – amit a 20-as években egészen a 40-es évek legelejéig stagnálás követ, majd innen egy lassú csökkenés következik az 50-es évek közepéig, amelynek nyomán közel 10%-os létszámesés következik be.

A 18-21 éves korosztály 2000 és 2005 között valamivel több mint 15%-ot csökken majd 2012-ig stagnál, ezt követően pedig ismét 15%-ot csökken 2019-ig. Ezután 2040-ig lényegében stagnál, majd lassú csökkenéssel az 50-es évek közepéig további 10%-ot esik.

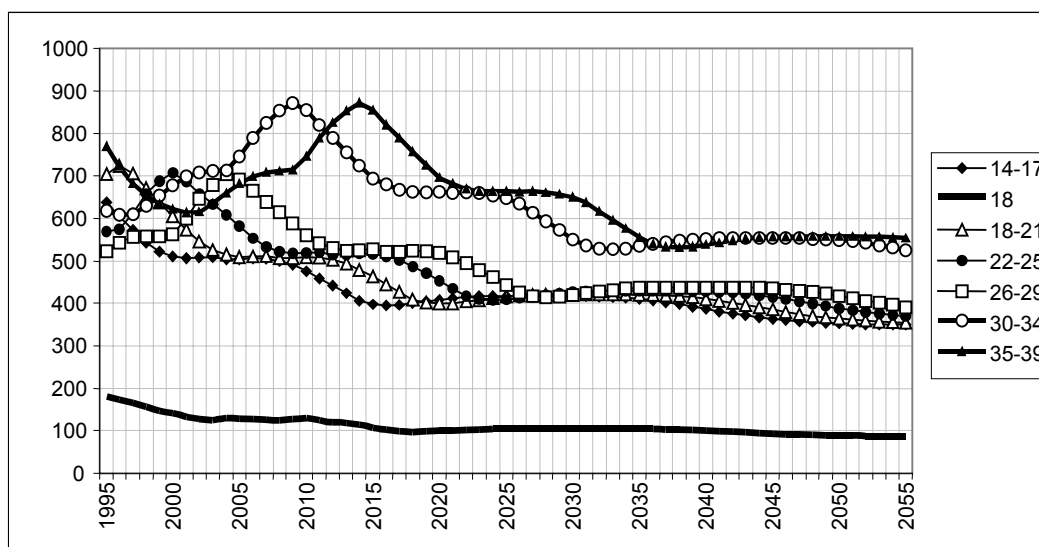
² Forrás: Az 1900-1990 közötti adatok: Magyarország népessége és gazdasága. Múlt és Jelen. KSH, Budapest, az 1999. évi adatok, az 1999 évi adatok Magyar statisztikai zsebkönyv '98 KSH. 1999. továbbá a 2010-2050 évi előrebecslés (Hablicsek 2000).

Magyarország felsőoktatás szempontjából releváns korcsoportjainak várható létszáma 2000-2050³

Népesség korcsoportok szerint (efő)	2000	2005	2010	2015	2020	2030	2040	2050
14-17	511	503	476	398	408	417	387	352
18	141	128	129	108	100	105	100	89
18-21	605	510	509	463	398	421	410	363
22-25	707	581	518	516	454	427	428	388
26-29	564	692	561	527	518	420	437	417
30-34	678	746	855	695	662	551	553	549
35-39	622	681	746	855	697	650	539	558

A 22-25 éves népesség 2000-2009 között 27%-ot csökken, majd 2016-ig stagnál. Ezt követően 2025-ig ismét összesen mintegy 14%-ot esik. Ezután a 40-es évek közepéig stagnálás következik, majd 2045 és 2055 között összesen mintegy 5%-nyi csökkenés.

Magyarország felsőoktatás szempontjából releváns korcsoportjainak várható létszáma 2000-2050

Összességében a nappali tagozatos felsőoktatás szempontjából meghatározó népesség korcsoportok létszáma az elkövetkező évtizedekben csökkenni fog. A csökkenés különösen jelentős lesz a 2010-et követő években.

³ Forrás: saját számítás Habcsek (2000) alapján.

Érdekes néhány, az oktatáspolitikai aspektusából fontos népességcsoport demográfiai folyamataira is kitérni.

Az oktatáspolitikai aspektusából rendkívül fontos kérdés a cigány népesség alakulása. Ugyanis a cigányság foglalkoztatási helyzete, valamint szociális felemelkedése szempontjából alapvető kérdés az oktatási részvételük jelentős növelése. Az előrejelzések azt mutatják, hogy a cigány népesség aránya várhatóan jelentősen növekszik az iskoláskorú népességben belül. Hasonló tendenciák tapasztalhatók a felsőoktatás szempontjából releváns korosztályok esetében is. Az adatokból azt lehet megállapítani, hogy a 18 évesek között a cigány népesség aránya 2005-ben nagyjából 10% körül alakul, 2020-ban 14% fölé kerül 2050-ben pedig meghaladja a 20%-ot. A 18-21 éves korcsoportban nagyjából ezzel azonos arányokat találunk. Az ennél idősebb korosztályokban az arányok alacsonyabbak⁴.

Egy másik fontos kérdés a vándorlás várható alakulása az össznépességben belül. A külföldi állampolgárok bevándorlási különbözete jelenleg évi 0,3-0,35% a felsőoktatás szempontjából releváns korcsoportokban. Ezek a számok azt jelentik, hogy – a kumulációt is figyelembe véve – egy-egy felsőoktatási szempontból releváns korcsoport mintegy 6 – 7%-a bevándorló.

A külföldi népesség és munkaerő aránya az EU tagállamaiban (1996)⁵

Ország	Külföldi népesség (efő)	Külföldi népesség (%)	Külföldi munkaerő (efő)	Külföldi munkaerő (%)
Ausztria	724	9,0	325	10,2
Belgium	910	9,0	335	8,1
Dánia	223	4,2	80	2,8
Finnország	69	1,3		
Franciaország	3597	6,3	1573	6,2
Németország	7174	8,8	2569	7,4
Írország	96	2,7	42	3,0
Olaszország	991	1,7	436	1,9
Luxemburg	138	33,4	112	56,2
Hollandia	728	5,0	221	4,0
Portugália	168	1,7	84	1,7
Spanyolország	500	1,2	139	0,6
Svédország	532	5,2	220	5,1
Egyesült Királyság	2060	3,4	1032	3,6

Mind a vándorlási egyenleg, mind a tartósan itt tartózkodó külföldiek tekintetében valószínűleg egy mérsékelt növekedésre lehet reálisan számí-

⁴ Adatok forrása Hablicsek (2000).

⁵ Forrás: „Európa 2002” folyóirat 2000 I. évfolyam 3. szám B. Melléklet (OMMK-ra hivatkozva) (europa2002.hu/3rd/3rdsd.pdf letöltve: 2002 dec 20).

tani, – mivel növekszik a bevándorlók és tartósan itt tartózkodók száma de valószínűleg növekszik a kivándorló és a tartósan kívül tartózkodó magyarok száma is. Így a felsőoktatás szempontjából releváns korosztályokon belül a be- és kivándorlók és tartósan itt tartózkodók ill. tartósan külföldön tartózkodók különbözetének aránya aligha haladja meg hosszabb távon a 10%-ot.

Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy a hazai fiatalok magas migrációs potenciálja⁶ miatt a külföldi továbbtanulási lehetőségek kitágulása, s a hazai életszínvonal emelkedése mellett jelentős létszámú – elsősorban felső középosztálybeli, jobb módú fiatal – külföldön történő tanulását (illetve ennek a maihoz képest jelentős kibővülését) eredményezheti., ami visszahathat a hazai felsőoktatásra (létszám és a fizetős kereslet csökkenése).

A középfokú oktatásban végzettek létszámának várható alakulása

A 20 század második felétől – lényegében a II. világháborút követő évtizedtől, – a közoktatás és a felsőoktatás tömegesedésének lehettünk tanúi. Más oldalról az közoktatás egyre hosszabb, s nyomában egyre inkább kitolódik az iskolaköteles kor is. A 20 század végén a fejlett országok részvételi hányadát tekintve azt állapíthatjuk meg, hogy a részvételi hányad az iskolaköteles kor végéig lényegében 100%, majd a középfokú oktatás – ill. az adott ország középfokú oktatásának leghosszabb iskolatípusának – elvégzési idejéig igen magas, 50-70% körüli, majd ezt követően a felsőoktatás tömegesedése következtében – nagyjából a fiatalok 20-as éveinek első harmadáig, feléig – 20-30% körüli.

A hazai középfokú oktatás hosszú távú fejlődésének előrebecslésénél alapvető kérdés az általános iskola és a középfok közötti átmenet. Ezen átmenet tendenciáit illetően a következő előrebecslésekkel élünk:

- az általános iskolát el nem végzők aránya a 90-es évek végén a 16 éves korosztály 4-5%-a között volt, s ez valószínűleg hosszú távon is így marad,
- az általános iskola elvégzését követően tovább nem tanulók aránya 2-5% körül alakul – (s bár a 90-es évek közepének 1% alatti szintjéről a 90-es évek végére 5% körülire növekedett, ennek ellenére) – hosszú távon arra lehet számítani, hogy ez az arány 1-2% körül fog alakulni

⁶ Lásd Sík Endre: A migrációs potenciál a mai Magyarországon Európai Tükör 61. szám (1999).

- a középfokú oktatásból lemorzsolódottak aránya a 90-es években folyamatosan csökkent, 95-ben 10%-ra mérséklődött, s azóta ekörül ingadozik – hosszú távon 5-10% körül várható ennek beállása

Összegezve az általános iskola és a középfokú oktatás közötti átmenet jellemzőit: várhatóan az általános iskolát be nem fejezők aránya 4-5% között, a befejezett általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya pedig 5-10% között fog alakulni hosszabb távon. A két kategóriát együtt már közép távon 10% körüli arányra kellene szorítani, mint azt az OECD ajánlás⁷ is tartalmazza.

A középiskolák fejlődését az elmúlt évtizedben az jellemezte, hogy a középiskolák és a középiskolai tanulók száma növekedett, a szakmunkás-képző intézeti tanulók száma viszont csökkent. A középiskolai tanulók számának növekedése alapvetően a 13. és 14. osztályokba járók, valamint a gimnáziumok lefelé történő terjeszkedése miatt következett be, ugyanakkor a 14-17 éves korosztályból a középiskolába járók száma lényegében stagnált, vagy legalább is alig növekedett (persze a korosztályi létszám csökkenése miatt arányuk emelkedett). Ez a tendencia abból adódik, hogy a középiskolák csak annyiban hajlandók a beiskolázottak képességeinek színvonalából engedni, amennyi éppen azt teszi lehetővé, hogy a kapacitásukat kitöltsék.

Az (nappali tagozaton) érettségizettek száma – viszonylag lassan, de – folyamatosan növekedett a 90-es évek második harmadáig, majd a 90-es évek legvégétől csökken, ugyanakkor a 18 éves korú népességen belüli arányuk attól függően nő lassabban, vagy gyorsabban, hogy ez a korosztály hogyan változik. A 18 éves korosztály létszámának csökkenése nyomán, s az érettségizettek számának növekedése miatt 1998-ban az érettségizettek aránya meghaladta az 50%-ot.

A középiskolai létszám előrebecslésénél azt feltételeztük, hogy:

- a 14-17 éves népességből az általános iskolába járók aránya évtizedenként 1 százalékponttal növekszik
- a középiskolák (szakközépiskola és gimnázium), a 90-es évek végének tendenciáihoz hasonlóan nem növelik a 14-17 éves korosztály befogadási létszámát,

⁷ Az OECD 1996-os jelentése – az életen át tartó tanulással összefüggésben – azt javasolja, hogy a 18 éves korosztály 90%-a fejezze be középiskolai tanulmányait vagy az ezzel egyenértékű szakmunkás-képzést (ISCED 3. szint). Lásd: Synthesis of Country Reports on Alternative Approaches to Financing Lifelong Learning (Draft) Prepared for the OECD- September 1998, (Prof. Andy Green, Dr. Ann Hodgson, Prof. Gareth Williams, Institute of Education University of London.

- az alap és középfok közötti átmenet a korábbiakban felvázoltak szerint alakul,
- a szakmunkásképző intézeti képzés és a szakiskolai képzés mindaddig fennmarad, amíg a középiskolába bekerült népesség 75-80% alatt van. (A folyamatok azt látszanak igazolni, hogy – amennyiben a középiskolák jelenlegi beiskolázási stratégiája fennmarad, – akkor a szakmunkásképző és szakiskolák nagyjából a 2020-es évek közepére veszítik el merítési bázisukat.)

Az érettségizettek számának előrebecslése 2050-ig

Év	A 14-17 éves népességből középiskolába jár (efő)	Nappali tagozaton sikeres érettségizet (efő) MAX – MIN	
1995	299,6	70,3	
2000	296,1		
2001	304,0	70,4	
2005	302,0	75,5	57,4
2010	304,4	76,1	57,8
2015	302,3	75,6	57,4
2020	318,4	79,6	60,5
2025	337,9	84,5	64,2
2030	338,0	84,5	64,2
2035	332,3	83,1	63,1
2040	313,1	78,3	59,5
2045	297,7	74,4	56,6
2050	289,0	72,3	54,9

Ez az előrejelzés azt mutatja, hogy az érettségizettek száma a 2010-es évek közepéig 57 és 76 ezer fő között várható, majd kissé növekszik, s a 30-as években 64 és 84 ezer fő között lesz valószínűleg. A középső scenáriót tekintve azt feltételezhetjük, hogy az érettségizettek száma a 2000-es évek közepéig valamelyest csökken (kicsit 70 ezer fő alá), majd 2010-ig igen kis mértékben növekszik (alig valamivel 70 ezer fő fölé). Ezt követően a 2010-es évek közepéig ismét csökken, majd igen lassan növekedésnek indul, hogy 2030-as évekre 78 ezer körül alakuljon. Ezt ismét csökkenés követi egészen a 2050-es évek 70 ezer alatti létszámaig. Lényegében tehát – ezen előreszámítás szerint – a nappali tagozaton érettségizettek száma a 2000-es évek első évszázadának feléig viszonylag kis ingadozásokkal 70 ezer fő körül alakul.

Az OKI kutatói⁸ a 90-es évek legvégén két előrebecslést is készítettek a várható középiskolai létszámalakulásra. Ezen két előrejelzés alapján is

⁸ Halász Gábor – Lannert Judit (szerk.): Jelentés a magyar közoktatásról 2000 Függelék 420-421. oldal.

kiszámítható az érettségizettek várható létszáma. Ezek és az előző előreszámítás néhány vonatkozásban eltérő eredményt hoz, bár abban közösek, hogy 2010 után mindhárom az érettségizettek számának csökkenését mutatja, s abban is hogy a 2015-ben mindhárom becslés 70 ezer alatti – tehát a mainál kevesebb – érettségizett létszámot ad. Abban a tekintetben a három előreszámítás eltér, hogy 2009-2010-ben hány érettségit tevő lesz – (a maximális becslés szerint közel 80 ezer, a minimális szerint alig több mint 70)

Ugyanakkor mindhárom előreszámítás arra világít rá, hogy az érettségizettek száma – tehát a felsőoktatás merítési bázisa – a következő évtizedekben nem, vagy csak minimálisan növekszik.

Az új belépő felsőoktatási hallgatók néhány demográfiai és egyéb jellemzője

Az érettségizettek számának ismeretében megkíséreljük becsülni a felsőoktatásba jelentkezők számának várható alakulását. Az érettségizettek száma és a felsőoktatás (nappali tagozatos) alapképzésére jelentkezők száma között az elmúlt évtizedben a következő kapcsolatot lehet látni⁹. Az előreszámítás azt mutatja, hogy a felsőoktatásba (nappali tagozatra) jelentkezők száma a 2010-es évek közepéig 62 és 83 ezer fő közé fog esni, majd ezt követően valószínűleg kisebb növekedésre lehet számítani.

A felsőoktatási továbbtanulásra (nappali tagozatos alapképzésre) jelentkezők becsült száma

Év	Nappali tagozaton sikeres érettségi vizsgát tesz MAX (efő)	Legvalószínűbb érettségizett létszám (efő)	Nappali tagozaton sikeres érettségi vizsgát tesz MIN (efő)	Nappali tagozatra felvételizik, MAX létszám (efő)	Nappali tagozatra felvételizik MIN (efő)
2005	75,5	69,9	57,4	82,4	62,8
2010	76,1	70,5	57,8	82,7	63,8
2015	75,6	70,0	57,4	82,5	62,8
2020	79,6	73,7	60,5	83,2	70,1
2025	84,5	78,2	64,2	81,0	76,7
2030	84,5	78,2	64,2	81,0	76,7
2035	83,1	76,9	63,1	82,0	75,0
2040	78,3	72,5	59,5	83,2	67,9
2045	74,4	68,9	56,6	81,8	60,7
2050	72,3	66,9	54,9	80,1	55,7

⁹ A kapcsolatra egy másodfokú becslőfüggvényt illesztettünk.

A felvételizők a 18 évesek számához viszonyítva 2010-ig azok 50-65%-át, 2020-ban 70-85%-át fogják kitenni. A 2002-es keretszám (50,5 efő) a 2020-as 18 éves korosztályi létszám felét, a várhatóan felvételizők számának pedig kétharmadát-háromnegyedét teszi ki. Nem kell különösebb bizonyítás annak belátására, hogy – egy csökkenő számú népességből azonos létszám bekerülése esetében – a felsőoktatásba bekerülők képességszintje alighanem csökkenni fog.

A felvételizők aránya a korosztályból 2050-ig

	Várhatóan nappali tagozatra felvételizik		A felvételizők a 18 éves korúakhoz viszonyítva		A 2002-es keretszám (50,5 efő) aránya a 18 éves korúakhoz viszonyítva
	MAX	MIN	MAX	MIN	
2005	82,4	62,8	64,4%	49,1%	39,5%
2010	82,7	63,8	64,0%	49,4%	39,1%
2015	82,5	62,8	76,5%	58,3%	46,8%
2020	83,2	70,1	83,1%	70,0%	50,4%
2025	81,0	76,7	77,4%	73,3%	48,2%
2030	81,0	76,7	77,4%	73,3%	48,2%
2035	82,0	75,0	78,6%	71,9%	48,4%
2040	83,2	67,9	82,9%	67,6%	50,3%
2045	81,8	60,7	87,3%	64,8%	53,9%
2050	80,1	55,7	89,6%	62,3%	56,5%

A jelentkezők motivációit vizsgálva¹⁰, a legmagasabb preferenciája a jelentkezők számára annak van, hogy az intézmény diplomája jó elhelyezkedést biztosítson, ezt követi, hogy mely tárgyakból van a felvételi vizsga. Ezek a vizsgálatok is rámutatnak arra, hogy nélkülözhetetlen lenne a FIDÉV vizsgálatok folytatása, – hiszen ezen vizsgálatok nyújtanak információt arról, hogy az egyes diplomák milyen elhelyezkedési lehetőséget nyújtanak.

¹⁰ A Felvételi Információs Szolgálat országos felmérése a 2003-ban és 2004-ben biztosan felvételiző középiskolás diákok körében – Felvételi Információs Szolgálat Marketing Centrum 2002 (http://www.fisz.hu/?lap=doc/doc&doc_id=345 letöltés 2003 január) – A 2002-ben végzett vizsgálat 12544 fő, 2003-ban és 2004-ben biztosan felvételiző (373 középiskolába járó) diákra terjedt ki

Az intézményválasztás motivációi¹¹

	A válaszadók százalékában
Jó elhelyezkedést biztosít az intézmény diplomája.	79
Melyik tárgyból van a felvételi vizsga.	66
Melyik városban van az intézmény.	37
Mekkora a túljelentkezés.	16
Gyermekkorom óta ide akarok jelentkezni.	12
Felkapott „sikerintézményt” választok. (az intézmény hírneve)	10
Ismerőseim járnak az intézménybe.	5
Szüleim akarják meghatározni, hogy hova jelentkeznek.	1

Több – legfeljebb három – válasz is lehetséges volt

A továbbtanulásra jelentkezőknek igen nagy a kényszerhelyettesítési hajlandósága. A jelentkezők 60%-a jelölt meg olyan intézményt ahová tulajdonképpen nem akart továbbtanulni, – de a biztos bejutás reményében – végső megoldásként – elfogadná a felvételt, – (bár nagyjából felük a következő évben újra próbálkozna a kívánt szakkal, ill. intézménnyel).

A felsőoktatásba újonnan belépők adataiból megállapítható, hogy a nappali tagozatra felvettek átlagos életkora 19,7-19,9 év körül van, s a létszám 60-65%-a 20 évesnél fiatalabb. Azt is megállapíthatjuk, hogy az ezredforduló körül a (nappali tagozatra) jelentkezőknek valamivel több mint felét, a (nappali tagozatra) felvetteknek pedig közel kétharmadát teszik ki az adott évben érettségizettek – s ezek az arányok stabilizálódni látszanak. A felvétel évében és az azt megelőző évben érettségizettek aránya ma kb. az összes felvett 80%-a, – s ez a 90-es évek óta igen lassan csökken. A felvétel évében és az azt megelőző három évben érettségizett a felvettek valamivel több mint kilencven százaléka, s ez is csökken lassan.

A felvettek megoszlása az érettségi éve szerint¹²,

A felvettek közül	1988	1992	1994	2002
- a felvétel évében érettségizett	71,5%	62,3%	58,2%	62,4%
- egy évvel korábban	18,6%	20,8%	23,5%	16,9%
	90,1%	83,1%	81,7%	79,3%
- 2-3 évvel korábban	7,8%	12,5%	12,9%	12,3%
	97,9%	95,6%	94,6%	91,6%
- 4-5 évvel korábban	1,4%	3,1%	3,5%	5,7%
- 6-9 évvel korábban	0,5%	1,2%	1,5%	1,9%
- 10 vagy több évvel korábban	0,3%	0,3%	0,3%	0,8%

¹¹ Forrás: Felvételi Információs Szolgálat Im.

¹² Adatok forrása: 1994-ig "Felvételi vizsgák a felsőoktatási intézményekben" kötetek, 2002-es adatok: Kiket vettek fel? – A felsőoktatási intézményekbe az idén felvettek főbb jellemzői (http://www.ofi.hu/index.ofi?mfa_id=119&hir_id=1292 letöltés 2003 január).

A fentiekhez hozzá kell tenni, hogy a jelentkezők számának alakulását alapvetően befolyásolja a középiskolák „nulladik évfolyama” – azaz a középiskolákban bevezetni tervezett nyelvképző, számítástechnikai képző év. Jól lehet ez nem kötelező, azonban nincs okunk azt feltételezni, hogy a fenntartók meghatározó részét ne kényszerítenék rá a szülők arra, hogy ezt rövidebb-hosszabb távon bevezessék. Ha feltételezzük, hogy a nulladik évfolyam 2004-től öt év alatt a teljes középiskolai hálózatban megvalósul, akkor ennek nyomán 2009-től öt éven át az érettségizettek száma évente annnyival lesz alacsonyabb, mint amennyien (öt évvel korábban) a nulladik évfolyamon maradtak. Ez azt jelenti, hogy 2009-2013 között valószínűleg az érettségizettek száma nagyjából 60 ezer körül lesz.

A felsőoktatási hallgatók demográfiai mintázatai és néhány egyéb jellemzője

A nappali tagozatos hallgatók koreloszlása határozottan eltolódóban van. A 18, 19, 20 éves hallgatók aránya egyértelműen csökken, a 22 éves és idősebbeké pedig növekszik. A 20 éves és fiatalabb hallgatók aránya a 90-es évek elejének közel 50%-os arányáról a 2000-es évek elejére 40%-ra csökkent, a 21-26 éves hallgatóké pedig 49%-ról 55% fölé növekedett. Tehát a nappali tagozatos hallgatók „öregszenek” Ennek több oka van: részint a középiskolából (elsősorban a szakközépiskolákból) a felsőoktatásba átlépő tanulók kora növekszik, részint növekszik az elvégzés ideje.

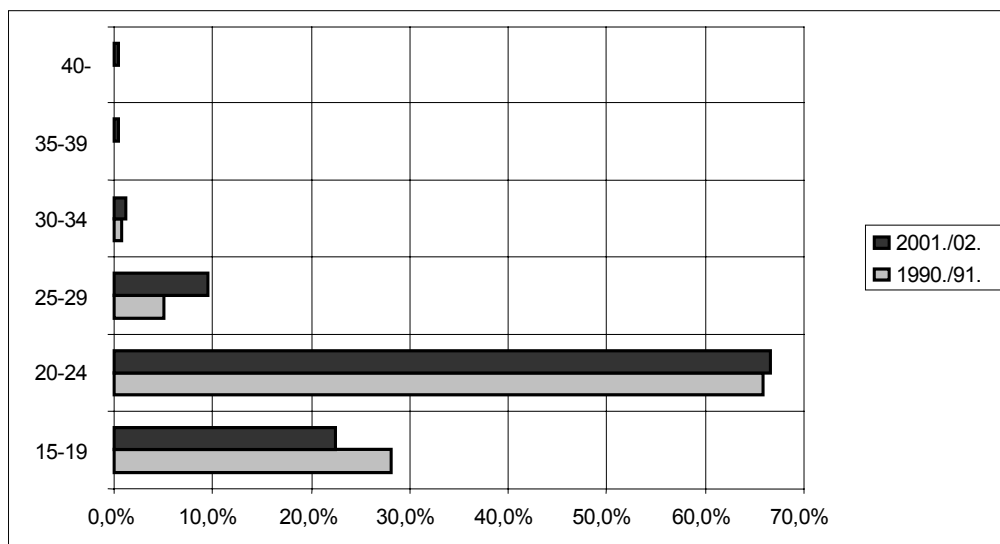
A nappali tagozatos felsőoktatási hallgatók kormegoszlása 1990-2001¹³

%

Év	Kor	17	18	19	20	21	22	23	24	25-29	30-34	35-39	40-	
1990./91.		0,0	10,2	17,7	20,6	18,3	13,6	8,1	5,4	5,0	0,7	0,2	0,2	100,0
1992./93.		0,0	12,1	18,2	19,2	16,3	12,6	8,4	5,6	5,6	1,2	0,4	0,4	100,0
1994./95.		0,0	10,1	19,1	20,4	16,4	12,3	8,4	5,6	6,2	0,8	0,3	0,3	100,0
1996./97.		0,0	9,1	17,6	20,2	18,6	14,3	7,7	5,1	6,2	0,8	0,3	0,3	100,0
1998./99.		0,0	8,6	16,7	18,9	18,1	14,9	9,1	6,1	6,4	0,7	0,2	0,2	100,0
1999./00.		0,0	8,2	16,0	18,7	17,9	14,9	9,7	6,5	6,8	0,7	0,2	0,2	100,0
2001./02.		0,1	6,8	15,5	17,6	17,1	14,9	10,3	6,6	9,4	1,2	0,4	0,4	100,0

¹³ Adatok forrás: OM Felsőoktatási statisztikák alapján saját számítás.

A nappali tagozatos felsőoktatási hallgatók kormegoszlása 1990-2001

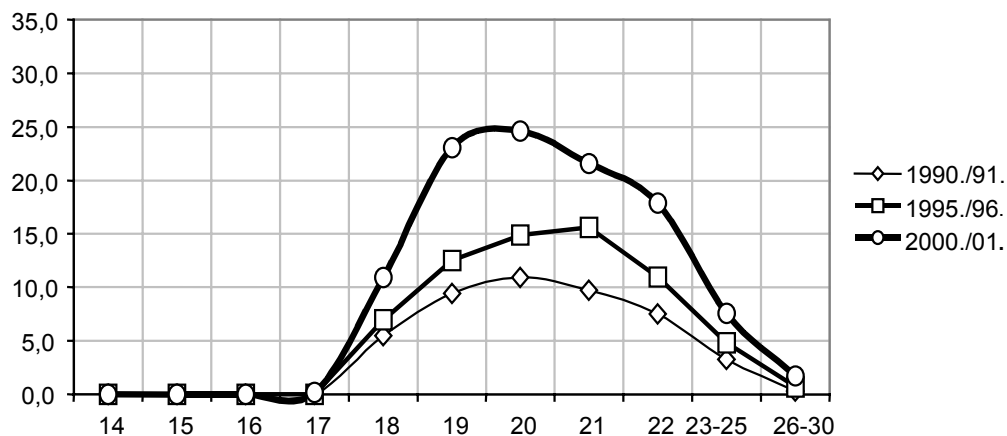

A demográfiai folyamatok (azaz a korosztályi létszámok csökkenése) valamint a felsőoktatási beiskolázás kiterjedése nyomán az egyes korcsoportok felsőoktatási részvétele jelentősen emelkedett, – s emelkedik. A 18 évesek közül 1990-ben 5,5% vett részt nappali tagozatos felsőoktatási képzésben és 0,3% részidős képzésben, – 2000-ben közel 11% (és 0,7% részidős képzésben). A 20 évesek esetében 1990-ben 10,9% (és 1,1%) 2000-ben pedig 24,6% (és 4%) volt ugyanez a jellemző.

Az egyes korcsoportok felsőoktatási részvétele (nappali tagozaton) ¹⁴

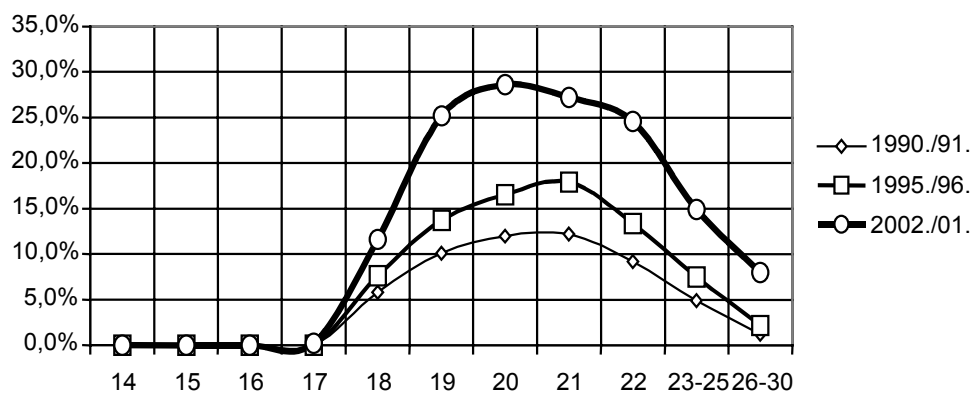
1990/91	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23-25	26-30
1990/91	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	5,5%	9,4%	10,9%	9,7%	7,5%	3,3%	0,3%
1995/96	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,0%	12,5%	14,9%	15,6%	11,0%	4,8%	0,7%
2000/01	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	10,9%	23,1%	24,6%	21,6%	17,9%	7,6%	1,7%

¹⁴ Adatok forrás: OM Felsőoktatási statisztikák alapján saját számítás.

Az egyes korcsoportok felsőoktatási részvétele (valamennyi tagozaton) ¹⁵

	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23-25	26-30
1990/91	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	5,8%	10,1%	12,0%	12,2%	9,2%	4,9%	1,2%
1995/96	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,6%	13,7%	16,5%	17,9%	13,4%	7,5%	2,2%
2002/01	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	11,6%	25,2%	28,6%	27,2%	24,6%	14,9%	8,0%

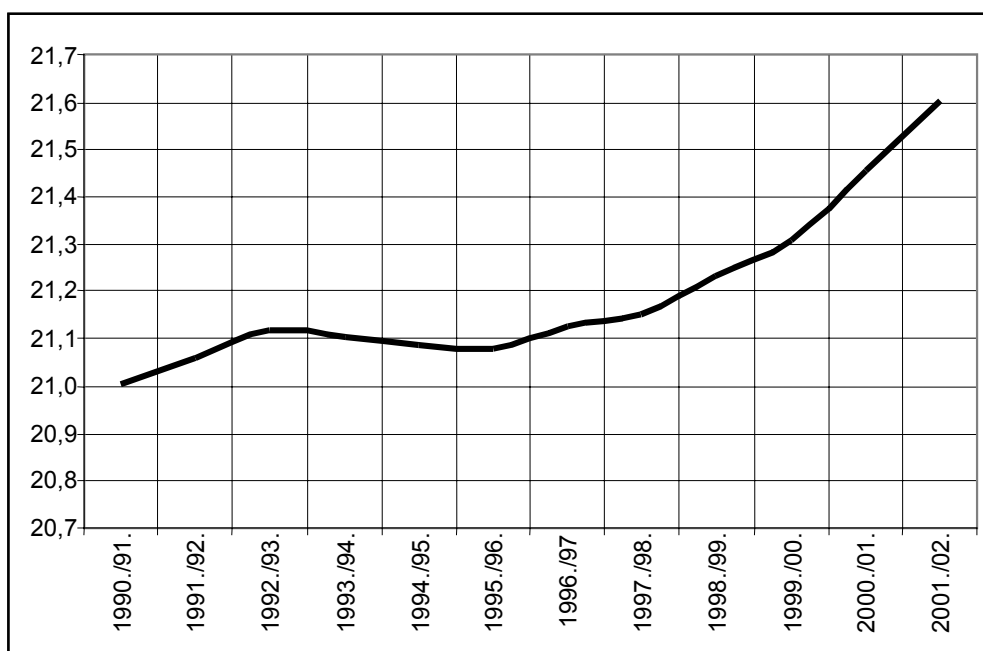

Ha megnézzük a nemzetközi (OECD) adatokat azt állapíthatjuk meg, hogy a magyar adatok a fejlett országokéval nagyjából azonos szinten vannak – sőt meg is előzik néhány nálunk jelentősen fejlettebb ország hasonló mutatóját.

¹⁵ Adatok forrás: OM Felsőoktatási statisztikák alapján saját számítás.

A nappali tagozatos hallgatók átlagéletkora Magyarországon a 90-es évek második fele óta növekszik. Ennek alighanem két okát lehet találni. Részint az elvégzési időnek – az oktatás-szervezés változásából (kreditrendszer) is adódó – növekedése, részint a keretszámok növekedése nyomán a halasztott továbbtanulások realizálódása következtében.

A nappali tagozatos hallgatók átlagéletkorának alakulása 1991- 2002¹⁶

Az egyes korcsoportok iskolai részvételét elemezve közismert folyamatokkal szembesülhetünk: a közoktatás (konkrétan a középiskola) és a felsőoktatás egy időben zajló kiterjedésének lehetünk tanúi. 1990 és 2002 között a 17 évesek középiskolai részvételi aránya 39,2%-ról 60,6%-ra nőtt, – de egyben a középiskola olyan értelemben is kiterjedt, hogy még a 20 évesek között is közel 9% a (nappali tagozaton) tanulók aránya, – (miközben ez 1990-ben 0% volt). Más oldalról szembe tűnő a szakmunkásiskola visszaszorulása. A felsőoktatás korcsoportonkénti kiterjedéséről már volt szó.

A cigány tanulók felsőoktatási továbbtanulása alapvetően a középfokú továbbtanulási és iskolaválasztási esélyeikkel függ össze. Egy cigány tanulóknak a 90-es évek elején ötvénszer kisebb volt az esélye arra, hogy diplo-

¹⁶ Adatok forrás: OM Felsőoktatási statisztikák alapján saját számítás.

mát szerezzen, mint nem cigány társainak¹⁷. 1996/96-ben a felsőoktatási hallgatók 0,22%-a volt cigány¹⁸, – 2001/2002-ben ez az arány 0,6%-ra tehető¹⁹. Ha ebben az ütemben alakul a cigány hallgatók felsőoktatási aránya akkor 2010-ben nagyjából 1,3-1,5%, 2020-ban 2,1-2,5% körül prognosztizálható, – ami – mint korábban láttuk – messze elmarad korosztályi arányuktól.

A külföldi hallgatók száma és aránya (a nappali tagozatos hallgatók között) az elmúlt évtizedben – némi ingadozással – 4,5% körül alakult.

Ha a nem hazájukban tanuló hallgatók számát nemzetközi összehasonlításban vizsgáljuk, akkor az egyes országokban tanuló külföldi hallgatók aránya igen jelentős szórást mutat. Az egyik póluson találjuk Koreát, Lengyelországot és Japánt, ahol a külföldi hallgató aránya 1% alatt maradt (2000-ben), – a másik póluson pedig az Egyesült Királyságot, Ausztriát, Ausztráliát, Svájcot és Luxemburgot, ahol 10% felett van. Az OECD ország átlag 1998-ban 4,5, 2000-ben pedig 4,9% volt. Magyarország a maga 2,6 ill. 3,2%-os arányával a mezőny alsó harmadában helyezkedett el.

Ha azt nézzük meg, hogy egy országból mennyien tanulnak más OECD országban az adott ország felsőoktatási részvételének arányában, akkor azt találjuk, hogy az egyik póluson az USA, Ausztrália, Mexikó és Csehország állt 1998-ban, ahol a más OECD országban tanuló hallgatók aránya kisebb mint 1%, – a másik póluson pedig Írország, Görögország, Izland és Luxemburg, ahol ez meghaladta a 10%-ot. A magyar 2,2% nagyjából a mezőny fele körül állt – az OECD ország átlag 4,3% volt.

Magyar hallgatók számottevő létszámban – az OECD országok közül – Ausztriában Németországban és Svájcban tanulnak, ezenkívül említésre méltó még az Egyesült Királyságban, Svédországban és Finnországban tanulók száma. A Magyarországon tanulók legnagyobb része az OECD országok közül Görögországból, Németországból és az USA-ból érkezett.

Összességében az adatok elemzése alapján azt lehet vélelmezni, hogy az EU csatlakozás után a külföldön tanuló magyar hallgatók aránya maximum – ha az arányuk a görög, vagy ír arányoknak megfelelően alakul – 10-13% körül, minimum – ha a portugál, vagy spanyol tendenciát követi – a

¹⁷ Radó Péter: Jelentés a magyarországi cigány tanulók oktatásáról Budapest, 1997. Szakértői tanulmány a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal számára.1997 (Forrás: <http://www.meh.hu/nekh/Magyar/rado.htm> – letöltés 2003 január 25).

¹⁸ Ááry-Tamás L. (szerk.) 1998. A Kisebbségi Ombudsman jelentése a kisebbségek oktatásának átfogó vizsgálatáról. Kaltenbach Jenő, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa, Budapest 24. oldal.

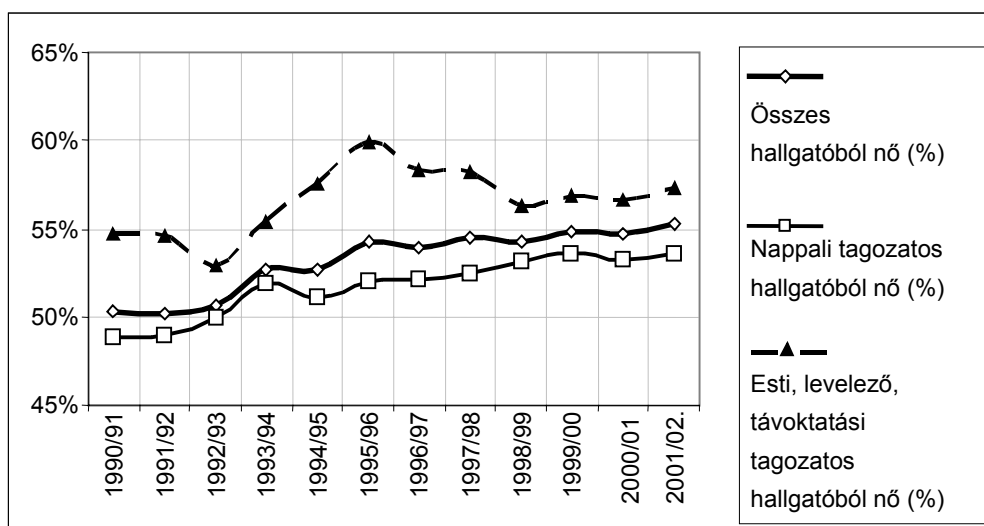
¹⁹ A számítás lényegében ugyanazon az elven készült, ahogyan az 1996/96-est Radó Péter készítette. Az ösztöndíjban részesülő cigány hallgatók száma van viszonyítva az összes hallgatóhoz, – (feltételezve mindkét esetben, hogy csak cigány hallgató veszi igénybe az ösztöndíjat, s azt is hogy minden cigány hallgató igénybe veszi) .

mai 2,2% körül lesz. A nálunk tanuló külföldi hallgatók aránya várhatóan növekszik valamennyit, de valószínűleg elsősorban a határon túli magyarok magyarországi áttanulása miatt.

A felsőoktatási hallgatók között a nők aránya az elmúlt fél évszázad alatt igen radikálisan megváltozott. A változás nyomán a nők ma már minden tagozaton nagyobb arányban vesznek részt a felsőoktatásban. Különösen a felnőttképzésben változott jelentősen az arányuk. A 80-as évek előtt a felnőttképzésben volt legalacsonyabb a nők részvétele, – ma itt a legmagasabb.

Az utóbbi évtized fejleményeit vizsgálva szembevetendő, hogy a nők felsőoktatási részvétele a nappali tagozaton meghaladta az 55%-ot, a felnőttképzésben pedig még ennél is magasabb. Nemzetközi összehasonlításban vizsgálva a nők oktatási részvételét, a felsőoktatási részvételük további növekedését lehet valószínűsíteni.

A nők aránya a hazai felsőoktatási hallgatók között

A hazai felsőoktatás néhány szerkezeti kérdése

Néhány vertikális jellemző

Ma már közismert a magyar felsőoktatás vertikális struktúrájának alapvető problémája, amelyet abban lehet összefoglalni, hogy aránytalanul magas hányadot tesznek ki a felsőoktatási hallgatók között a hosszú képzési idejű programok hallgatói, s rendkívül alacsony számú a rövid idejű posztsekundér – magyar nevén AIFSZ – képzésen résztvevők száma. Lényegében a mai napig „ismeretlen képzésről” van szó²⁰.

A felsőfokú képzés hazai részvételi adatait az OECD országok számaival összehasonlítva több megállapítás fogalmazható meg:

- A hazai rövid idejű felsőfokú (AIFSZ) képzés részvételi aránya jelentősen elmarad mind a hozzánk hasonló fejlettségű, mind a fejlettebb OECD országok számaitól, – ha ajánlást kellene megfogalmazni ennek hazai arányára, akkor a korosztályi létszám 5-10% között lenne célszerű, hogy alakuljon.
- A 3-4 éves képzéseken résztvevő hallgatók hazai korosztályi arányának átlaga elmarad az OECD átlagtól, s jelentősen elmarad a fejlett országokban kialakult arányoktól. Az adatokból elég egyértelműen látszik, hogy a felsőoktatás kiterjedése – a rövid idejű képzések térnyerése mellett – meghatározóan a 3-4 éves programok arányának növekedésével zajlott le. Ennek eredménye, hogy a fejlett országok esetében a 3-4 éves képzések alkotják az összes részvétel több mint 80%-át, a rövid idejű képzés kb 15%-át, s igen alacsony az 5 éves vagy hosszabb programok aránya. A hazai részvételi arány ebben a tekintetben inkább alacsonynak tűnik.
- Az 5-6 éves képzéseken résztvevők hazai aránya viszont mind az OECD átlaghoz, mind a fejlett országok számaihoz mérten magas. Elég egyértelműen látszik, hogy a felsőoktatás hazai kiterjedése a 3-4 éves és az 5-6 éves programokon résztvevők számának növekedésével zajlott le, a rövid idejű képzés pedig csak az utóbbi időben alakult ki. Kicsit leegyszerűsítve azt lehet mondani, hogy a hazai felsőoktatás kiterjedése a rövid idejű képzések helyett az 5-6 éves képzések részvételi arányának növekedésével történt.

²⁰ Hrubos Ildikó (szerk): Az ismeretlen szakképzés Az Akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés kutatásának tanulságai, Oktatókutató Intézet, Új Mandátum Könyvkiadó Budapest 2002.

A felsőoktatás vertikális szerkezete az OECD országokban

%

A jellemző korosztály arányában	Magyarország	OECD ország-átlag	Hozzánk közel hasonló fejlettségű országok ²¹			Posztoszoci-alista OECD országok		Legmagasabb felsőoktatási beiskolázási arányú európai országok			
			Portugália	Spanyolország	Törökország	Csehország	Lengyelország	Egy. Királyság	Hollandia	Norvégia	Svédország
B típusú felsőfokú	0,2 ^x	11,2	6,5	4,1	6,4	4,5	0,8	11,1	0,8	6,3	1,5
A típusú felsőfokú ²²											
3-4 éves ²³	11,6 ^x	17,5	7,4	12,5	9,6	2,9	12,0	33,2	33,3	33,3	23,0
5-6 éves ²⁴	12,0 ^x	5,5	10,1	15,4		8,3	13,0	1,9	1,3	3,8	2,0
6 évnél hosszabb ²⁵		0,2						0,1		1,2	0,1
Együtt	23,8	34,2	24,0	32,0	16,0	15,7	25,8	46,2	35,4	43,4	26,5

(Forrás: Education at a Glance 2000. 173. old)

A nemzetközi összehasonlításból tehát igen egyértelmű a hazai felsőoktatás vertikális szerkezetének torzulása, s nyilvánvaló az AIFSZ képzés hazai elmaradása, s az is egyértelmű, hogy a felsőoktatás hazai kiterjedésének súlypontját át kellene helyezni erre a képzésre.

Ha az OECD országok átlagának vertikális felsőoktatási struktúráját vesszük alapul, akkor az AIFSZ képzésen részt vevők számát 60 ezer fölé kellene növelni, de még akkor is legalább 23-37 ezer főre, ha a kevésbé fejlett OECD országok mintáját nézzük. A főiskolai és egyetemi képzés arányát illetően is jelentős korrekcióra lenne szükség, – ennek a tényleges

²¹ A „hozzánk közel hasonló fejlettségű ország” megjelölés Magyarországra nézve kissé hízog, ugyanis amíg Magyarország egy főre jutó GNP-je 1997-ben nagyjából 7000 dollár (PPP\$), Törökorszáé pedig 6500 dollár körül volt, – addig Spanyolországé 15000 dollár felett, Portugáliáé pedig 14000 dollár felett volt.

^x Saját számítás az 1999/2000. évi OM statisztika alapján.

²² Az Education at a Glance 2000 meghatározása szerint: „Tertiary-type A”, – tehát egyszerűsítve a mi fogalmaink szerint főiskolai és egyetemi programok.

²³ Az Education at a Glance 2000 meghatározása szerint: Medium first degree programmes (3 to less than 5 years)” – tehát 3-4 éves programok.

²⁴ Az Education at a Glance 2000 meghatározása szerint: „Long first degree programmes (5 to 6 years)” – 5-6 éves programok.

²⁵ Az Education at a Glance 2000 meghatározása szerint: „Very long first degree programmes (more than 6 years)” – 6 évesnél hosszabb programok.

mértékét azonban a kétszintű képzés bevezetése – a Bolognai Nyilatkozat célkitűzéseinek hazai megvalósítása – is alapvetően befolyásolja.

A vertikális struktúra várható alakulása – a bolognai folyamat nyomán

A hazai felsőoktatás – a Bolognai Nyilatkozattal összefüggésben – az EU (pontosabban az annál tágabban értelmezendő, Európai Felsőoktatási Térség²⁶) országainak felsőoktatásához hasonlóan jelentős vertikális strukturális változások előtt áll. Az oktatási miniszterek által aláírt Bolognai Nyilatkozat célja a felsőoktatás európai egységesítése. Lényegében két alapvető célt lehet egyértelműen azonosítani: részint a felsőoktatási végzettségek áttekinthetőségére, egységesítésére, s ezzel a munkaerőpiac rugalmasságának növelésére való törekvést, részint a hallgatók és oktatók mobilitásának növelését, s ezzel az európai kulturális, tudományos egység és kohézió növelésére való törekvés²⁷..

Nálunk, a jelenlegi struktúrában a főiskolai szakokra járók és az egyetemi szakokra járók közel azonos arányt képviselnek. Az AIFSZ-re járó hallgatók 2%-ot, a főiskolára járók 48,2%-ot, az egyetemre járók 47,1%-ot, a doktoranduszok pedig 2,6%-ot tesznek ki a nappali tagozatos képzésen²⁸.

²⁶ Az Európai Felsőoktatási Térség az EU tagokon és leendő tagokon kívül az oda gravitáló országokat is magában foglalja. Az aláírók: Ausztria, Belgium, Bulgária, Csehország, Dánia, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Izland, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Románia, Schleswig-Holstein, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovákia, Szlovénia. Érdeemes megjegyezni, hogy Horvátország, Ciprus és Törökország 2001-ben Prágában csatlakozott a folyamathoz.

²⁷ A 2001-es prágai találkozó kommunikéje áttekinti az Európai Felsőoktatási Térség megvalósításának legfontosabb feladatait: 1.) Alapvetően két fő cikluson alapuló képzési rendszer bevezetése, 2.) Kreditrendszer bevezetése, 3.) A mobilitás elősegítése, 4.) Az európai együttműködés támogatása a minőségbiztosítás terén, 5.) Az európai dimenziók támogatása a felsőoktatásban, 6.) Élethosszig tartó tanulás, 7.) Felsőoktatási intézmények és hallgatók bevonása, 8.) Az Európai Felsőoktatási Térség vonzóvá tételének támogatása.

²⁸ Az adatok nem a hallgatólétszámokat mutatják, hanem a felvett szakokat – ez gyakorlatilag 9,4%-kal több, mint a tényleges nappali tagozatos hallgatólétszám. Ez alapján az egyetemi arány a ténylegesnél valamivel nagyobbnak mutatkozik.

A jelenlegi struktúrában a főiskolai szakokra járók és az egyetemi szakokra járók közel azonos arányt képviselnek.

	Szakokra járók (fő)	
AIFSZ	3811	2,0%
Főiskola	89989	48,2%
Egyetem	87911	47,1%
PhD	4813	2,6%
Összesen	211099	100,0%

A műszaki, közgazdasági, agrár és katonai felsőoktatás kétlépcsős rendszerre történő átalakítása nyomán a hallgatók valamivel több mint egyharmada kerülne át az új képzési szisztémába. 4+2-es szisztémára átvállalva a fenti négy szakterületet az AIFSZ-re járó hallgatók 1,8%-ot, a hagyományos főiskolára járók 24,9%-ot, a hagyományos egyetemre járók 31,7%-ot, az új típusú alapképzésre járók 34,0%-ot, az MSc-re járók 5,4%-ot, a doktoranduszok pedig 2,2%-ot tennének ki a nappali tagozatos képzésen.

A műszaki, közgazdasági, agrár és katonai felsőoktatás kétlépcsős rendszerre történő átalakítása nyomán kialakuló struktúra és létszámok 4+1 ill. 4+2 szisztéma mellett.

	Szakokra járók			Szakokra járók	
AIFSZ	3811	1,8%	AIFSZ	3811	1,8%
Alapszint (BSc) = 4 év	73677	34,9%	Alapszint (BSc) = 4 év	73677	34,0%
Master-szint = 1 év	5942	2,8%	Master-szint = 2 év	11746	5,4%
Főiskola (hagyományos)	54101	25,6%	Főiskola (hagyományos)	54101	24,9%
Egyetem (hagyományos)	68755	32,6%	Egyetem (hagyományos)	68755	31,7%
PhD	4813	2,3%	PhD	4813	2,2%
Összesen	211099	100%		216903	100%
	100%			102,7%	

Az egészségügyi és a művészképzés kivételével valamennyi szakcsoportot kétlépcsős képzésének megvalósítása nyomán a hallgatók közel 90%-a kerülne át az új képzési szisztémába. (Meg kell jegyezni, hogy ez az átalakítás lényegében teljesnek is tekinthető, hiszen mind a művész, mind az orvos képzés – hosszától függetlenül – tekinthető BSc képzésnek, mint az néhány európai országban is van.). 4+2-es szisztémára átvállalva az AIFSZ-re járó hallgatók 1,7%-ot, a hagyományos főiskolára járók 2,9%-ot, a hagyományos egyetemre járók 5,4%-ot, az új típusú alapképzésre járók

73,9%-ot, az MSc-re járók 14%-ot , a doktoranduszok pedig 2,1%-ot tennének ki a nappali tagozatos képzésen.

Az egészségügyi és a művészképzés kivételével valamennyi szakcsoportnál kétlépcsős képzésének megvalósítása nyomán kialakuló struktúra és létszámok 4+1 ill. 4+2 szisztéma mellett.

	Szakokra járók			Szakokra járók	
AIFSZ	3811	1,8%	AIFSZ	3811	1,7%
Alapszint (BSc) = 4 év	167264	79,2%	Alapszint (BSc) = 4 év	167264	73,9%
Master-szint = 1 év	16313	7,7%	Master-szint = 2 év	31658	14,0%
Főiskola (hagyományos)	6581	3,1%	Főiskola (hagyományos)	6581	2,9%
Egyetem (hagyományos)	12317	5,8%	Egyetem (hagyományos)	12317	5,4%
PhD	4813	2,3%	PhD	4813	2,1%
Összesen	211099	100%		226444	100%
	100%			107,3%	

A 4+2-es szisztéma (a 4+1 helyett) tehát viszonylag nem jelentős létszámnövekedéssel járna együtt – (ha a hallgatók közel 90%-a kerülne át a kétlépcsős képzésbe, a létszám alig több mint 7%-kal lenne több a 4+2 –es szisztémában, mint a 4+1-ben). Rendkívül fontos változás, hogy a jelenleg közel 88 ezer fő egyetemi hallgató helyett 4+1 rendszerben kevesebb mint 30 ezer, 4+2 rendszerben valamivel több mint 40 ezer MSc hallgató lesz (ha az egészségügyi és a művész képzés kivételével valamennyi szakot kétlépcsőssé alakítanak). Érdemes megjegyezni azt is, hogy a nemzetközi összehasonlítást figyelembe vevő hazai struktúra olyan korrekciót tenne ésszerűvé, amely nyomán a 4 éves alapképzésbe járók létszáma nagyjából ötödnivel csökkenjen, s az AIFSZ-re járók száma ugyanennyivel növekedjen.

Befejezésül bemutatjuk a kiadvány készítésekor aktuálisnak tekintethető kétlépcsős képzési alternatívát, – s abban a 2002-es létszám előrebecsülhető eloszlását. Itt az orvos, állatorvos, jogász képzések maradnak egyszintűek, valamint a művészeti és a hitéleti képzések. (Hozzá kell tenni, hogy a tényleges rendszer a bemutatnál lényegesen bonyolultabb, mivel a kétszintűre átálló képzések esetében is a 3+2 lépcsők mellett 3+(fél év gyakorlat)+2, 3,5+2 és 4+1 képzések is kialakulni látszanak. Az előbbire példa a mezőgazdasági képzések, illetve az informatikus, és műszaki szakok (építő és építész nélkül), műszaki menedzser szakok, az utóbbira az építő, építész, valamint az egészségügyi főiskolai szakok. Azt is meg kell jegyezni, hogy ebben a változatban az óvó és tanítóképzés 4 éves BSc, a tanárképzés pedig 2 éves MSc képzésként szerepel.)

Az orvos, a művész- és a jogászképzés kivételével valamennyi szakcsoportot kétlépcsős 3+2-es rendszerre történő átalakítása után kialakuló struktúra:

	I	II	III	IV	V	VI	PhDI	PhDII	PhDIII
FSZ	2220	1591							
BA	57044	41091	54049						
MSC				13378	14443				
M+	4912	4580	4174	3864	3887	1053			
PhD							1814	1597	1402

(M+ = orvos, jogász, állatorvos, gyógyszerész, művészeti, hitéleti)

Az orvos, a művész- és a jogászképzés kivételével valamennyi szakcsoportot kétlépcsős 3+2-es rendszerre történő átalakítása után kialakuló struktúra:

						1402	
						1597	
						1814	
			1053			14443	
			3684			13378	
			4174			54049	
	1591		4580			41091	
	2220		4912			57044	
	Aifsz		M+			BSc – MSc – PhD	

Az orvos, a művész- és a jogászképzés kivételével valamennyi szakcsoportot kétlépcsős 3+2-es rendszerre történő átalakítása után kialakuló létszámok és arányok

	Szakokra járók	
AIFSZ	3811	1,8%
ALAPSZINT = 3 év	152184	72,1%
MESTERSZINT = 2 év	27821	13,2%
M+ (orvos, jogász, állatorvos, gyógyszerész, művészeti, hitéleti)	22470	10,6%
PHD	4813	2,3%
Összesen	211099	100%
	100%	

A kétszintű képzés kialakítását a minisztérium a „szakma képviselőire” bízta, csupán a fő keretek meghatározását megtartva magának. Ugyanakkor ez utóbbi tekintetében sem látszik képesnek saját elveit végigvinni – ami azzal a következménnyel jár(t), hogy az egyes képzési irányok érdekérvényesítő képességükkel arányos hosszúságúak lesznek – (természetesen a nemzeti és a szakmai sajátosságok hangsúlyozásával).

A felsőoktatási felnőttképzés néhány jellemzője

Magyarországon, miközben a nappali tagozatos létszám 2,5-szeresére, s az összes hallgató létszáma 3,5-szeresére, – azon közben a felsőoktatásban tanuló esti, levelező és távoktatási hallgatók létszáma 1991 és 2002 között a 7-szeresére növekedett. Érdeemes megjegyezni, hogy nemzetközi összehasonlításban vizsgálva a részdíjs hallgatók arányát a felsőoktatásban Magyarország messze az OECD átlag (15%) felett van. (Mindössze Svédországban. Lengyelországban és Magyarországon haladta meg 2000-ben a 40%-ot a részdíjs hallgatók aránya). Ennek ellenére a hazai növekedés üteme nem látszik lassulni.

A fejlett országokban a 20 század vége a felnőttképzés kiterjedésének időszaka. A skandináv országokban a 16-65 éves népesség fele vett részt évente legalább egy hathónapos képzésen (2000-ben). Ez nálunk még nem érte el a 20%-ot. Tehát a hazai gazdasági fejlődéssel együtt alighanem a felnőttképzés jelentős kiterjedésére lehet számítani, amelyben a felsőoktatás jelentős szerepet játszhat.

Részvételi arány a felnőttképzésben (2000)²⁹

	Teljes részvételi hányad (16-65 évesek közül) ³⁰
Finnország	56,8
Dánia	55,7
Svédország	52,5
Norvégia	47,9
Új-Zéland	47,5
Egyesült Királyság	43,9
Svájc	41,8
USA	39,7
Ausztrália	38,8
Kanada	37,7
Hollandia	37,4
Csehország	25,5
Írország	24,3
Belgium (Fl)	21,2
Magyarország	19,3
Portugália	14,2
Lengyelország	13,9

²⁹ Forrás: Education Policy Analysis 2001 OECD Paris 2001:147. old.

³⁰ Total participation rate: Full time students aged 16-24 and people who obtained less than 6 hours of training are excluded.

Ennek a kiterjedésnek a mértékéről adhat eligazodást az OECD ajánlás. Az élethosszig tartó tanulás célkitűzéseivel összefüggésben az OECD megfogalmazta az egyes képzési területek részvételi arányának kívánatos szintjére vonatkozó ajánlásait. A javaslat szerint a 18 éves korosztály 90%-ának kellene befejeznie a középiskolai tanulmányokat. A 30 éves korosztály 25%-ának be kellene fejeznie egy harmadik szintű posztszekundér programot, 30%-uknak be kellene fejeznie egy rövid egyetemi szintű (BSc) programot, és 13%-a egy hosszú egyetemi szintű (MSc) programot. Az alacsony végzettséggel rendelkező felnőttek 20%-ának részt kellene venni minden évben az alapozó felnőttoktatásban, a tartósan munka nélkül lévő felnőttek 100%-ának pedig ugyancsak minden évben átképző programokban. A foglalkoztatottak 40%-ának kellene részt venni minden évben a munkájához kapcsolódó képzésben.

Az adatok alapján az – az egyébként alighanem triviális – megállapítás tehető, hogy 30 éves kor után a felnőttképzés válik dominánssá – bár igen sok országban ez már a 20 éves kort követően is igaz. A gazdasági fejlődéssel lényegében valamennyi (40 év alatti) korcsoport oktatási részvétele emelkedik – (s úgy tűnik 40 év felett szűnik meg nagyrészt az oktatás iránti érdeklődés).

Végül is a hazai adatok elemzése, s nemzetközi összevetése arra utal, hogy a felnőttképzés területén a hazai oktatás – és felsőoktatás – előtt jelentős fejlődési lehetőség áll.

Oktatáspolitikai megállapítások

A hazai demográfiai folyamatok jelentős hatással lesznek a felsőoktatásra. Ezen várható hatások alapján számos fontos oktatáspolitikai megállapítás fogalmazható meg, amelyeket az alábbiakban foglalunk össze:

- 1.) A hosszabb távon is 70 ezer fő körül stagnáló érettségiző, s az 55-80 ezer fő körüli felvételiző a mai nagyjából 50 ezer fős beiskolázási létszám fennmaradása vagy esetleg növelése esetében komoly minőségi problémákat vet fel.
- 2.) Alapvető kérdése az egész hazai oktatási rendszernek – az alapfoktól a felsőoktatásig – a hátrányos helyzetű és a cigány tanulók oktatásának, nevelésének, esélyteremtésének problémája. Az oktatáspolitikának meghatározó felelőssége van abban, hogy a cigány tanulók diplomához jutási esélyeit jelentősen javítsa.
- 3.) A hazai népességalakulás egyik kulcskérdése a migráció és az emigráció hosszabb távú alakulása. A fiatalok magas migrációs potenciálja jelentősen megnövelheti a magyar fiatalok külföldön történő tanulását, s így beszűkíthetik a hazai felsőoktatás merítési bázisát és forrásait is.
- 4.) Mind a munkaerőpiac szakember szükséglete mind a felsőoktatási képzés minősége miatt nélkülözhetetlen a jelenlegi beiskolázási számokon belül az AIFSZ képzés jelentős növelése.
- 5.) Nélkülözhetetlen a fiatalok, és a szülők informáltságának növelése, (a végzettek elhelyezkedési adatairól történő visszajelzés, munkaerőpiaci prognózisok, intézményi rangsorok)
- 6.) A kétszintű képzés bevezetése az egyetemeket radikálisan új helyzet elé állítja, amely nyomán – változatlan finanszírozási rendszer esetében – a képzési normatívából származó forrásaikat mintegy 15-20%-kal csökkenti. Ez az egyetemeket a folyamat visszafogására, lassítására ösztönözheti. Ugyanakkor a kétszintű képzésre történő átállás – a nemzetközi, ill. EU elvárások mellett – egyébként is érdeke a hazai felsőoktatás-politikának, mert megvalósítása közelebb vihet egy olyan felsőoktatási képzési szerkezet kialakulásához, amely a gazdaság igényeihez közelebb esik. Az átállás egyben lehetőséget teremt az AIFSZ képzésre történő létszám-átcsoportosításra is

- 7.) Az oktatáspolitikának fontos szerepe van a felsőoktatási felnőttképzés most induló kiterjedésének előmozdításában, fejlődési feltételeinek megteremtésében.
- 8.) Kulcskérdés a felsőoktatás végzettjeinek munkapiaci illeszkedése, s így ennek vizsgálata, valamint az illeszkedést elősegítő visszajelzések. Ebbe a körbe olyan kutatások tartoznának, mint:
- a korábbi években megkezdett FIDÉV vizsgálatok folytatása, s rendszeres végzése, kiegészítése a városi, megyei munkaügyi központok adatainak elemzésével,
 - a 90-es évek közepén készült munkaerő-piaci előrejelzések, rendszeres végzése, „gördülő tervezése”, valamint
 - a felsőoktatási intézmények, illetve karok nyilvános minőségi rangsorainak elkészítése.

Felhasznált irodalom

1. Arató Krisztina: Munkaerő-vándorlás Magyarországról az Európai Unióba <http://www.konfederaciok.hu/mszeib/eng/news/report/report.htm> (letöltés 2003 január)
2. Demográfia (felelős szerk.: Kovácsné Nagy Katalin, főszerk.: Klinger András) KSH, Budapest, 1996.
3. Education at a Glance 1995 1997 , 1998 , 2000 OECD, Paris, 1997 1998, 2000, 2001
4. Education Policy Analysis 1997, 2001 OECD Paris 1997, 2001
5. Európa oktatási minisztereinek közös nyilatkozata Bologna, 1999. június 19. Forrás: <http://www.om.hu/j4338.html> – letöltés 2002 április)
6. Felvételi vizsgák a felsőoktatási intézményekben 1990, 1995 MKM
7. Galasi – Timár – Varga: Jelentés az állami felsőoktatás nappali tagozatán 1998-ban végzett fiatal diplomások munkaerő-piaci életpálya-vizsgálatának eredményeiről. 2000 március (O.M kézirat)
8. Hablicsek László (1998): Demográfiai forgatókönyvek, 1997-2050. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet. Budapest,
9. Hablicsek László (1998): Öregedés és népességcsökkenés demográfiai forgatókönyvek, 1997-2050 Demográfia 1998. XLI. évf. 4.
10. Hablicsek László (2000): Demográfiai forgatókönyvek 2000–2050. Hipotézisek és eredmények 2000. Január (<http://www.ksh.hu/pls/ksh/docs/intezmenyek/nki/magyar/freeadat/projprep1/prjp1.html>)
11. Hablicsek László (2000): Kísérlet a magyarországi roma népesség előreszámítására 2050-ig. In: Tanulmányok a cigányság helyzetéről. Aktív Társadalom Alapítvány, 2000/5.
12. Hablicsek László (2001): A népesség előreszámítása életkor és családi állapot szerint 1995-2055 Előzetes számítások a 2002. évi népszámlálás részleges adatai alapján, Budapest
13. Halász Gábor – Lannert Judit (szerk) (1996, 1998, 2000): Jelentés a magyar közoktatásról 1995, 1997, 2000 OKI, Budapest. 2000.
14. Hárs Ágnes: A migráció jellemzői Európában (http://www.szcsm.gov/main_ke.html) – (letöltés 2001 április)
15. Hrubos Ildikó (szerk) (2002): Az ismeretlen szaképzés Oktatókutató Intézet Új Mandátum Kiadó, Budapest
16. Kemény I. – Havas Gábor (1996): Cigánynak lenni. In.: Társadalmi Riport 1996. Századvég-TÁRKI, Budapest
17. Kertesi Gábor – Kéző Gábor (1998): A cigány népesség Magyarországon. Soci-typo, Budapest
18. Kiket vettek fel? – A felsőoktatási intézményekbe az idén felvettek főbb jellemzői Forrás: http://www.ofi.hu/index.ofi?mfa_id=119&hir_id=1292
19. Liskó Ilona: Cigány tanulók a középfokú iskolákban Új Pedagógiai Szemle 2002. 11. (Forrás: <http://www.oki.hu/cikk.asp?Kod=2002-11-ta-Lisko-Cigany.html>) – letöltve 2003 január)

20. Magyar Statisztikai Évkönyvek. KSH. Bp., 1990... 2000.
21. Magyarország népessége és gazdasága. Múlt és jelen. KSH, Budapest 1996
22. Neményi Mária (2000): Kis roma demográfia In. Horváth Ágota – Landau Edit – Szalai Júlia (Szerk) (2000): Cigánynak születni Aktív Társadalom Alapítvány – Új Mandátum Kiadó, Budapest.
23. Nemzetközi Statisztikai Évkönyvek, 1985, 1990, 1999 KSH Budapest
24. Neuwirth Gábor: A jelentkezők és felvettek száma, jelentkezési arányok és ponthatárok a felsőoktatásban 1986-2002 – kézirat 2002
25. Országos felmérése a 2003-ban és 2004-ben biztosan felvételiző középiskolás diákok körében – Felvételi Információs Szolgálat Marketing Centrum 2002 (http://www.fisz.hu/?lap=doc/doc&doc_id=345 , letöltés 2003 január) –
26. Polónyi István – Timár János (2002) : Tudásgyár vagy papírgyár Új Mandátum Kiadó, Budapest
27. Polónyi István (1998): Az életen át történő tanulás helyzete és a továbblépés lehetősége Magyarországon – Magyar Felsőoktatás – 1998. 3. sz.
28. Polónyi István (2002): Az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés társadalmi, gazdasági integrációját meghatározó tényezők In.: Hrubos Ildikó (szerk): Az ismeretlen szakképzés Az Akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés kutatásának tanulságai, Oktatókutató Intézet, Új Mandátum Könyvkiadó Budapest 2002.
29. Puporka Lajos – Zádori Zsolt (szerk.) (1999) A magyarországi romák egészségi állapota Roma Sajtóközpont
30. Radó Péter: Jelentés a magyarországi cigány tanulók oktatásáról Budapest, 1997. Szakértői tanulmány a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal számára 1997 (Forrás: <http://www.meh.hu/nek/Magyar/rado.htm> – letöltés 2003 január 25)
31. Sík Endre (1999): A migrációs potenciál a mai Magyarországon Európai Tükör 61. szám (1999)
32. Statisztikai Tájékoztató Oktatási Évkönyv 1999, 2000, 2001 Oktatási Minisztérium, Budapest 1999, 2000, 2001
33. Statisztikai tájékoztató, Művelődési évkönyv 1990, 1991, 1992, 1994, 1995, 1997, 1998, I. Oktatás – Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest
34. Synthesis of Country Reports on Alternative Approaches to Financing Lifelong Learning (Draft) Prepared for the OECD- September 1998, készítette: Prof. Andy Green, Dr. Ann Hodgson, Prof. Gareth Williams, Institute of Education University of London
35. Timár J. (Szerk.) (1996): Munkaerő-kereslet és -kínálat 1995-2010. Munkaügyi Minisztérium – Világbank Emberi erőforrás Fejlesztési Program
36. Timár János (1991): A munkaerő-kínálat gazdaságtana, Aula
37. Timár János (szerk) (1999) Átmenet a tanulásból a munka világába. OECD-Phare,
38. Tót Éva: Képzés az iskolarendszeren kívül Educatio, 2. évf. 3. sz.
39. Vukovich György (1997): Népesedési helyzetünk nemzetközi megközelítésben – Társadalom és gazdaság Közép- és Kelet-Európában 1997/2 – Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Folyóirata – XIX. évf. 2. szám

Summary

István Polónyi: Demographic Connection of Higher Education in Hungary in the 21st Century

*Institute for Higher Educational Research, Budapest, 2004.
Research Papers 255.*

This paper gives an overview on the most important characteristics of the demographic connection of the Hungarian Higher Education. The study presents the expectable changes in the volume and structure of the population of the typical school age in the five decades to follow. It examines probable volume of pupils of secondary education, and volume of student of higher education. The paper examines demographic parameters of student. The paper presents the late process while significant fraction of the young population showed up at higher education following the transformation of the political system. This paper also deals with the distortion of the higher education system due to the forced number of students increase like extremely low enrolment into the short-term higher education and disproportion structure of different majors

Az **Felsőoktatási Kutatóintézet** a magyar oktatásügy átfogó problémáinak tudományos kutatóhelye.

Vizsgálatai a felsőoktatáson túl a közoktatásra, a szakképzésre és az ifjúsági korosztályokra is vonatkoznak, ezek problémáit összefüggéseikben elemzik és így elősegítik az oktatásügy egészére vonatkozó döntések hosszú távú tudományos megalapozását, előkészítését.

Elemzése a rendszerváltás oktatási következményeire éppúgy irányulnak, mint az ezredforduló globalizációs kihívásainak és az Európai Unió csatlakozás követelményeihez történő társadalmi alkalmazkodásnak az oktatáspolitikai feltételeire.

Az Oktatási Minisztérium felsőoktatási helyettes államtitkára által felügyelt intézet kutatási profilja – eltérően a más hasonló intézményekétől –, stratégiai jellegű, vagyis a felsőoktatási-, a köz- és szakoktatási rendszernek a strukturális, szerkezeti, politikai, finanszírozási, fejlesztési problémáira irányul, ezeket országos, regionális, területi és helyi, illetve intézményi szinten egyaránt vizsgálja.

Empirikus szociológiai kutatásaival, statisztikai és oktatás-gazdaságtani elemzéseivel, politikai esettanulmányaival az Felsőoktatási Kutatóintézet hozzájárul a felsőoktatás, és a középfokú iskolahálózat fejlesztéséhez, az iskolázási létszámok és a pedagógusszükséglet előrejelzéséhez, az oktatásfinanszírozási alternatívák kimunkálásához, a felsőoktatási és tudományos kutatás Európai Unió és nemzetközi integrációjához.

Eredményeit a kormányzati oktatáspolitikai formálói közvetlenül is felhasználják, de munkatársai szakértőként a helyi önkormányzatok, a parlamenti bizottságok oktatási koncepcióinak kialakításához is hozzájárulnak.

Az intézet fenntartója az Oktatási Minisztérium, de kutatási költségeinek jelentős részét pályázati úton (OTKA, OKTK, külföldi és nemzetközi szervezetek, stb.) nyeri el, illetve külső megrendelésre (önkormányzatok, kormányzati és érdekszervezetek, felsőoktatási intézmények, nagyvállalatok, alapítványok, stb.) megbízásából is végez vizsgálatokat, közvélemény-kutatásokat, szakképzési és felsőoktatási intézmények, intézményhálózatok átvilágítását.

Kialakult kapcsolatrendszere sokrétű: az intézet, illetve vezető munkatársai éppúgy tagjai számos nemzetközi kutatási szervezet, folyóirat és intézmény irányító testületének, mint ahogyan a hazai tudományos és közélet testületeinek is – az MTA Pedagógiai Bizottságától a Magyar Akkreditációs Bizottságig.

Az Felsőoktatási Kutatóintézet a Debreceni Egyetemmel együttműködve a felsőoktatás-kutatók posztgraduális képzésének egyik országos központja, és közös Kutatási Központot működtet az ELTE Szociológiai- és Szociálpolitikai Intézetével is. Az intézet munkatársai e mellett tanítanak az ELTE, a DE, a SZTE, a PTE, BKÁE stb. egyetemi kurzusain és több főiskolán, illetve a pedagógus továbbképzés területi intézményeiben is.

Az Felsőoktatási Kutatóintézet legújabb kiadványai

Kutatás közben füzet sorozat: A jelen kiadvány hátoldalán

Educatio folyóirat

Eddig megjelent kilenc évfolyam.

Legújabb számaink:

Sajtó alatt:

Nyelvtudás

Oktatás – Politika – Kutatás

Fogyatékos fiatalok

Értékek

Ezredforduló

Mérlegen 1990-2002.

Diplomások

Család

Tanesszköz-politika

Felsőoktatási reformok

Felvételi

E-learning

Felsőoktatás-politika Európában

Társadalom és oktatás könyvsorozat

11. Kozma Tamás – Lukács Péter (szerk.): Szabad legyen vagy kötelező?
12. Kozma Tamás: Reformvitáink
13. Sáska Géza: Ciklikusság és centralizáció
14. Halász Gábor (szerk.): Az oktatás jövője és az európai kihívás
15. Andor Mihály – Liskó Ilona: Az utolsó igazgatóválasztás
16. Ladányi János: Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban
17. Hrubos Ildikó (szerk.): Az ismeretlen szakképzés
18. Kelemen Elemér: Hagyomány és korszerűség
19. Nagy Péter Tibor: Hajszálcsovek és nyomáscsoportok
20. Kozma Tamás: Határokon innen, határokon túl
21. Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: Cigány gyerekek az általános iskolában
22. Hrubos Ildikó: A "bolognai folyamat"
23. Forray R. Katalin – Hegedüs András: Cigányok, iskola, oktatás-politika

Az Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megvásárolhatók vagy levélben megrendelhetők a Kódex Könyvruházban.

1054 Budapest, Honvéd u. 5. Tel/fax: 331-63-50, 302-8275/106

Ára: 670,– Ft

A Kutatás Közben sorozat újabb füzetei:

- 223 Híves Tamás – Kozma Tamás – Radácsi Imre:** Az MKM 1995-ös kutatási támogatása
- 224 Hrubos Ildikó:** A felsőoktatás dilemmái a tömegessé válás korszakában
- 225 Forray R. Katalin – Kozma Tamás:** Regionális folyamatok és térségi oktatáspolitiká
- 226 Hrubos Ildikó:** A japán felsőoktatási modell
- 227 Kozma Tamás:** Regionális együttműködések a harmadfokú képzésben
- 228 Györgyi Zoltán – Imre Anna:** Az alap- és középfok közötti átmenet
- 229 Tót Éva:** Számítógépek az iskolában
- 230 Fehérvári Anikó:** Párhuzamos szakképzési rendszerek az iskolarendszeren kívüli képzésben
- 231 Havas Gábor–Kemény István–Liskó Ilona:** Cigány gyerekek az általános iskolákban
- 232 Györgyi Zoltán – Mártonfi György:** Vissza a munkaerőpiacra
- 233 Kozma Tamás:** Regionális egyetem
- 234 Liskó Ilona:** Cigány tanulók a középfokú iskolákban
- 235 Hrubos Ildikó:** A "bolognai folyamat"
- 236 Mátay Melinda:** Fiatal, budapesti elit értelmiségiek szocializációja
- 237 Czeizer Zoltán:** Az oktatási intézmények informatikai helyzete és a fejlesztési lehetőségei Magyarországon
- 238 Török Balázs:** Távoktatás a határon túli magyarok képzésében
- 239 Liskó Ilona:** A közoktatás és a szakképzés illeszkedése
- 240 Forray R. Katalin – Híves Tamás:** A leszakadás regionális dimenziói
- 241 Györgyi Zoltán:** Tanulás felnőttkorban
- 242 Kozma Tamás – Rébay Magdolna (szerk.):** Felsőoktatási akkreditáció Európában
- 243 Venter György:** A tanári mesterség alapozása I.
- 244 Venter György:** A tanári mesterség alapozása II.
- 245 Radácsi Imre:** Regionális oktatáspolitiká és területfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon
- 246 Hrubos Ildikó – Szentannai Ágota – Veroszta Zsuzsanna:** A gazdálkodási filozófia és gyakorlat érvényesülése az egyetemeken
- 247 Liskó Ilona:** A szakmai előkészítő oktatás bevezetése
- 248 Kozma Tamás:** Kisebbségi oktatás Közép-Európában
- 249 Forray R. Katalin – Híves Tamás:** A szakképző intézmények alkalmazkodása a társadalmi-gazdasági feltételekhez (1990-2000)
- 250 Liskó Ilona:** Kudarok a középfokú iskolákban
- 251 Tót Éva:** A Socrates program értékelésének tanulságai
- 252 Victor Karady – Peter Tibor Nagy:** Educational Inequalities and Denominations – Database for Transdanubia, 1910 I.
- 253 Victor Karady – Peter Tibor Nagy:** Educational Inequalities and Denominations – Database for Transdanubia, 1910 II.
- 254 Forray R. Katalin – Híves Tamás:** A szakképzési rendszer szerkezeti és területi átalakulása (1990-2000)

Az Felsőoktatási Kutatóintézet kiadványai megvásárolhatók vagy
levélben megrendelhetők a Kódex Könyvruházban.
1054 Budapest, Honvéd u. 5. Tel/fax: 331-63-50, 302-8275/106